

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

SYVENDE RÆKKE

4. BINDS I. HÆFTE

(40DE AARGANG)

1919

Fabelen om admiral Cort Adeliers hollandske ekstraktion.
Af S. H. Finne-Grønn.

I Langebeks Collectanea nr. 186 (folio) i Det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn findes det testament over generaladmiral Cort Adeler, som ved hans ligbegjængelse blev oplæst fra prædikestolen i Holmens kirke 4. febr. 1676. Deri staar:

»A[nn]o 1622 d. 16. Dec. natus est Breuigæ in Noruegia Patre D[omi]n[o] Seuerino Jensen Præfecto rei salinariae sub Christiano IV Langesundiae, quæ est sub Præfectura Bradsbergiana. Matre D[omi]n[a] Dorothea Nicolai F[ilia].«

Admiralens far var saaledes Søren Jensen, dengang forvalter ved Langesunds saltverk og bosat i Brevik. Moderen var Dorte Nielsdatter.

Flere danske forfattere anfører, at denne mand, Søren Jensen, var en hollænder fra Hoorn ved Zuidersjøen, som af Christian IV blev indkaldt til saltverket¹⁾. Tyge Becker er maaske den første som meddeler det for offentligheden (Danske Saml. V), og senest gjentages det i den nye udgave af Salmonsens Konversations Leksikon (Adelaer), hvor dog ved indkaldelsen fra Holland forsigtigvis er tilføjet et »efter sigende«. Nogen hjemmel findes intetsteds anført.

1) Chr. Bruun: Curt Sivertsen Adelaer, 1871, s. 117.

Da det neppe kan være ganske ligegyldigt af hvilken nationalitet admiral Cort Adellers far var og hvorfra denne norske slegt dermed stammer, skal i det følgende godtgjøres at Sofren Jensen i ethvert fald ikke blev indkaldt fra Holland til Langesunds saltverk.

Dateret Skien 9. juni 1614 skriver den daværende saltverksforvalter eller »saltverksskriver«, som han almindelig kaldtes, P e d e r J e n s e n F i n d e, som havde indehavt stillingen fra 26. aug. 1602, til »sin tilforladendis gode ven« Alexander Rabe v. Papenheim, lehnsherre i Bratsberg, »at jeg nu till førstkommendis juledag maatte aff denne bestilling forløsis, thi ieg den icke længer kand forestaa for min skrøbeligheds schyld«.

I denne anledning henvender lehnsherren sig til statholderen, Enevold Kruse, i skrivelse dat. Skien 12. juli 1614, og siger heri at Peder Jensens eftermand som saltverksskriver vil være vanskelig at finde. »Jeg veed heller Ingen person ij denne landtz Eggn att bekomme, som mig sijnis der till kand betrois K. M. thill gaffns vndertagendis denne breffuissier ved Nafn Soffren Jensen, som haffuertient mig paa 8 aars thidt for een Fougitt och haffuer och saa paa ett aars thidt veritt Byfougiddt her ij Skienn, och haffuer jeg althidt hannem tro och christelig befunden, dett jeg icke anderledis haffuer forfarrit; hannem haffuer jeg handlitt med att handt vill tage sig samme bestilling paa och hannem derfor afferdigt thill Stadtholderen...«

Statholderen maa temmelig hurtig have bestemt sig for Sofren Jensen og meddelt ham bestalling, for allerede 21. septbr. 1614 afleverer Peder Jensen Finde paa saltverkets kontor i Langesund verkets inventarium »thill Soffren Jenssen, foriige Byefougitt vdj Skeenn, som nu hereffter schall verre Scriffuer for Salttwerckett vdj Langesund.....«¹⁾.

Paa hvilket tidspunkt Sofren Jensen fungerte som byfoged i Skien kan med sikkerhed paavises. Efterat Anders Clausen Holst, som havde indehavt embedet fra 1603, var fratraadt i 1611, fulgte Jørgen Skriver, der opføres i byregnskaberne

¹⁾ Dat. Saltverket 27. juni 1610 sender Peder Jensen Finde til lehnsherren Alexander v. Papenheim et bevis paa 10 rdl., som Peder havde udlagt »til fragt af min og min broders krejert for han førte bøgetømmer af Tønsberg lehn og hid til saltverket, hvilke pendinge jeg nu talte med den gode mand Frederik Lange om i Kjøbenhavn, da bad han hans søn Gunde Lange samme tid at han hos fogden skulde forskaffe mig samme pendinge«. — Hvem denne Peders bror er fremgaar af flg. bilag til samme skrivelse, dat. 1607: »— Først lød jeg hente ved Oluf Jensens krejert af Nykjøbing i Mors 10 læster tømmer, hvorfor den gode mand Frederik Lange har lovet mig min udlagte fragt, som var 10 rdl.«

Disse og de ovenfor citerede skrivelser findes i Bratsberg Amtsarkiv, pakke 1, i Statsarkivet i Christiania.

til 1613, uden tvil til Paulsmesse lagthing, 25. januar. Den næste byfoged, som regnskaberne nævner, er derefter S ø f r e n H a l v o r s e n B e d a u g i 1615 og flg. aar¹⁾. Det er da klart at Sofren Jensen har fungert som byfoged 1613—1614, og at han gjerne vilde væk fra embedet er særdeles let forstaaeligt, da det var saa slet aflagt at det ofte kneb med habile ansogere og engang endog maatte staa ubesat en god stund, fordi ingen vilde have det.

Dette var byfogden Sofren Jensen. Men saa skal han have tjent Alexander v. Papenheim som f o g e d i 8 aar, ill. dennes ovenciterte skrivelse.

Nu havde v. Papenheim fra 4. mai 1604 til 1609 Ide og Marker skibrede i forlehning, og 8. novbr. 1604 fik han ventebrev paa Skiptvet og Spydeberg i Smaalenene efter fru Mette Urne, naar hun faldt fra. Fra 1609 var han lehnsherre i Bratsberg og boede paa Gimsø kloster.

Sandsynligheden skulde efter dette tale for at Sofren havde været v. Papenheims foged i Ide og Marker. Men nogen foged med hans navn forekommer ikke i regnskaberne for dette lehn. I Bratsberg heller ikke. Tilbage staar da Skiptvet og Spydeberg, som tillsammans udgjorde det gamle V e m b e s k i b r e d e. Og her forekommer ganske rigtig en S ø f r e n J e n s e n, som undertegner det bevarede regnskab for 1611—12²⁾. Han kan imidlertid ikke godtages saadan uden videre, fordi v. Papenheim jo endnu kun sad med ventebrev paa Vembe og først efter fru Mette Urnes død (i 1612) skulde faa raadigheden over forlehnningen. Betænelighederne fjernes dog ved et bilag til samme regnskab, hvori Sofren Jensen leverer »Register over mandtallet paa landskatten af Vembe skibrede, [som] Alexander Rabe von Papenheim til Libanou haver ladet oppeberge, beregnet fra Martini Anno 1610 og til aarsdagen igjen Anno 1611«.

Det viser sig saaledes at v. Papenheim har brugt forlehnningen i fru Mette Urnes tid og derfor i fuld overensstemmelse med sandheden kan skrive at Sofren Jensen havde tjent h a m som foged.

Skjønt det hermed formentlig vil ansees fyldestgjørende godtgjort at fogden i Vembe er identisk med saltverksskriveren i Lange-sund, kan endnu føres et vidnesbyrd, som vil fjerne enhver mulig skygge af tvil, nemlig hostrykte navnefacsimiler:

¹⁾ Sofren Bedaug med sine to brødre, Berulf Halvorsen paa Venstop i Gjerpen og Halvor Halvorsen paa Skjol paa Eker tilkom i 1618 jordegods i Sorum paa Ringerike og i Vestby paa Eker efter deres far Halvor Olufsen, hvis bror Torgeir Olufsen i 1593 boede paa Vestby.

²⁾ Akershus Lehnsregnskab 1611—12; pakke 20,a [hvori: Fogedregnskaber 1611—12]. Rigsarkivet i Christiania.

1612 (Akershus lehnregnskaber, pakke 20, a.)

1615 (Bratsberg lehnregnskaber, pakke 156.)

At disse er samme mands navntegning vil sees med al ønskelig tydelighed. Ved siden af underskrifterne er i de respektive regnskaber anbragt Søfren Jensens segl, nøiagtig det samme paa begge steder, men trykket i papiret er saa uklart at det ikke med sikkerhed lader sig tyde; det synes at vise nogen blade eller stilk med blade.

Cort Adellers far, Søfren Jensen, har saaledes fra ca. 1604 til 1612 været Alexander v. Papenheims foged i Vembe, var derefter byfoged i Skien 1613—1614 og blev i 1614 skriver (forvalter) ved saltverket i Langesund.

«Indkaldelsen» fra Hoorn i Holland faar det nu sættes en streg over. Den brave Søfren har neppe nogensinde været der. Enten er han nordmand eller ogsaa, hvad maaske er rimeligt, en dansker eller holstener, som har fulgt med Alexander v. Papenheim til Norge i egenskab af tjener eller skriver.

Ved saltverket forblev Søfren Jensen ikke længe. I 1621 kaldes han i Bratsberg lehnregnskaber »forhen skriver« og var da fra Skien, hvor han var bosat i 1615 og 1616, flyttet ned til Brevik, i hvilken lille by han siden boede til sin død i 1649. Han drev trælasthandel og sagbrug, hvorom statsarkivar Thomle har givet nogen oplysninger i Norsk personalhist. Tidsskrift II, s. 309. Hertil kan føies, at Søfren fik bevilling 15. juli 1629 af lehnsherren Eiler Urne til at bygge en sag i Solumfossen i Drangedal¹⁾.

Med sin hustru Dorthie Nielsdatter, der overlevede ham i adskillige aar og som enke boede i Kragerø (1656), havde

¹⁾ Originaldokument hos grosserer Schweigaard i Kragerø (1908).

Sofren Jensen flere børn, af hvilke følgende 3 kjendes med fuld sikkerhed:

1. Cort Söfrensen Adeler, født 16. decbr. 1622 i Brevik. Generaladmiral.
2. Sophie Söfrensdatter, antagelig født omkr. 1624; gift med Jørgen Jensen Trane i Egersund (se Finne-Grønn: Den vestlandske slegt Sundt).
3. Niels Söfrensen Adeler, født 12. aug. 1628 i Brevik; amtmand i Bratsberg.

Som det vil sees er det ældste barn født i 1622, og for dette aar er neppe heller nogen født af de børn, som forøvrig kan antages at være af dette ægteskab og hvorom henvises til nævnte artikel af statsarkivar Thomle. Det virker imidlertid besynderligt, at en mand, som allerede var i stilling i 1604, først skulde indgaa i ægteskab omkr. 1620, eller i en alder af omkring 40 aar. Det er derfor rimeligt at forudsætte, at Dorthie Nielsdatter har været Söfrens 2den hustru, og at han allerede som foged i Vembe har været gift 1ste gang. Hvordan det forholder sig hermed vides imidlertid ikke, men under den meget sandsynlige forudsætning af et tidligere 1ste ægteskab vil det falde let at forklare en forbindelse mellem de flere personer af navnet Adeler, som kjendes i Norge paa 1600-tallet, og som hidtil ikke har kunnet knyttes sammen med admiralens og amtmandens nærmeste familie.

Hvad sluttelig navnet «Adeler» angaar, som samtidig bruges af admiralen og amtmanden, vil meddelelsen slaa paa at dette meget vel kan være dannet af *Ørn*, hvilket kjendes som familienavn ved Skiensfjorden og i Telemarken paa 1600-tallet. Det kan meget vel være at Dorthie Nielsdatter har tilhørt denne slegt *Ørn* og at navnet Adeler saaledes skriver sig fra hende. Herom kan maaske senere leveres et lidet indlæg.
